

بررسی میزان اهمیت شاخصهای کیفیت زندگی شهری تهران؛ از دیدگاه مدیران و متخصصان مدیریت شهری

دکتر حسین وظیفه دوست

استادیار عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات
(نویسنده و مسئول مکاتبات)

مهدی امینی

کارشناس ارشد مدیریت شهری دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات

چکیده

در این تحقیق با بررسی مطالعات و تجربیات جهانی در زمینه کیفیت زندگی شهری، شاخصهای مختلف و متعدد ناشی از تجربیات متفاوت مکانی و زمانی استخراج شده و سپس این شاخصها توسط تعدادی از مدیران و متخصصان مدیریت شهری تهران از لحاظ اهمیت مورد بررسی قرار گرفته اند. در واقع سعی شده است تا با بررسی شاخصها و دسته بندی های رایج مفهوم کیفیت زندگی شهری، شاخصها و دسته بندی هایی متناسب با شرایط سیاسی و مدیریتی نظام مدیریت شهری ایران و بخصوص کلانشهر تهران بومی سازی شود. به این امید که در مراحل بعدی با استفاده از شاخصهای بومی، بتوان به پایش و اندازه گیری کیفیت زندگی شهروندان ایرانی و تهرانی پرداخت. در این تحقیق از مجموع ۱۱۴ شاخص و ۱۶ گروه اصلی آنها، ۹۳ شاخص در ۱۴ دسته، (شاخصهای اصلی) به عنوان شاخصهای بومی برای اندازه گیری و پایش سطح کیفیت زندگی شهری شهروندان تهرانی (ایرانی) طبقه بندی گردیدند.

واژگان کلیدی

کیفیت زندگی شهری، شاخص، میزان اهمیت، مدیریت شهری، تهران

مقدمه

مفهوم کیفیت زندگی یا^۱ QOL بیش از چنددهه است که مورد تاکید و بررسی اندیشمندان رشته های مختلف علمی قرار گرفته است و شاخص های متعدد و گاه حتی متضادی برای آن مطرح شده است. با توجه به اینکه کیفیت زندگی مفهومی چندبعدی و میان‌رشته‌ای می باشد، از دیدگاه‌های متفاوت و در طیف‌هایی گسترده نیز مورد بررسی قرار گرفته و می‌گیرد. برای مثال کیفیت زندگی بیماران جسمی و روانی، کیفیت زندگی معلولین، کیفیت زندگی سالمندان، کیفیت زندگی کودکان، کیفیت زندگی شهری و ... که هر کدام نیز می‌توانند به شکل‌هایی بسیار جزیی‌تر همچون کیفیت زندگی مبتلایان اسکیزوفرنی، کیفیت زندگی بیماران پیوند اعضا، کیفیت زندگی ساکنان خانه های سالمندی، کیفیت زندگی کودکان یتیم‌خانه‌ها، کیفیت زندگی شهروندان ساکن در حاشیه شهر و بسیاری از ابعاد مشابه و متفاوت دیگر مورد بررسی قرار گیرد.

در طی دو قرن اخیر رشد بالای شهرنشینی و همچنین افزایش نقاط شهری در سطح دنیا مفهوم کیفیت زندگی شهری را به طور گسترده‌ای مورد توجه اندیشمندان برنامه‌ریزی شهری و مسایل و معضلات شهری قرار داده‌است. (هال، ۲۱، ۱۳۸۱)

کشور ایران به عنوان یک کشور آسیایی در حال توسعه، از رشد بالایی در زمینه نسبت جمعیت شهری و همچنین تعداد شهرها برخوردار است، بگونه ای که در سال ۱۳۸۰ جمعیت شهرنشین کشور به ۶۵.۶٪/درصد جمعیت و تعداد نقاط شهری به ۸۸۹ نقطه شهری افزایش یافته است. (رهنمایی و شاه حسینی، ۱۳۸۳، ۲۸) و چنین رشدی قطعاً بیانگر لزوم توجه بیشتر به وضعیت زندگی شهرنشینان و بررسی و شناخت مشکلات آنان است.

شاخصهای کیفیت زندگی شهری، مناسبترین، علمی ترین و رایجترین ابزار برای بررسی وضعیت یا کیفیت زندگی شهروندان و شناخت مسایل آنان است که البته باید متناسب با شرایط سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و محیطی هر جامعه و نظام حکومتی شناسایی شده و از آنها استفاده گردد.

بیان مساله

مفهوم کیفیت زندگی در حالی مورد توجه جدی قرار گرفته است که مطالعات اولیه آن بیشتر مربوط به سلامتی و توانبخشی معلولین، ناتوانهای جسمی و جنسی و ذهنی، کهنسالان، کودکان و زنان بوده است. در واقع در ابتدا این مفهوم جهت قشرهایی از مردم تعریف و بکار گرفته می‌شد که به علت شرایط اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و یا جسمی دچار مشکلات فراوان و بزرگی در زندگی خویش بوده اند. (امینی، ۱۳۸۵، ۶) در حال حاضر این مفهوم به تمامی اقشار انسانی و در شکل های متفاوت و مختلف تسری یافته که کیفیت زندگی شهری یکی از آنهاست. به طور کلی هدف از مطرح کردن مفهوم کیفیت زندگی شهری، اصلاح و

تکامل مفهوم توسعه از مفهوم رشد کمی به مفهوم توسعه پایدار شهری بوده است. (پورجعفر و دیگران، ۱۳۸۴، ۸)

تقریباً در تمامی کشورهای صنعتی و پیشرفته مرجع و سازمان مشخصی جهت اندازه‌گیری، پایش و برورسانی شاخصهای کیفیت زندگی شهری وجود دارد. برای نمونه، در کشور هلند اداره برنامه ریزی فرهنگی و اجتماعی (SCP)، در ترکیه گروه مشخصی از متخصصین آماری، فرهنگی و اجتماعی، در آمریکا موسسات بسیاری در ایالات متفوت، مثل شرکت محلی و غیرانتفاعی جکسونویل یا JCCI^۲ در ایالت فلوریدا و در سنگاپور با حمایت‌های سالیانه دولت، پیمایشهایی دوره ای جهت بروز رساندن شاخصهای مربوط به کیفیت زندگی شهری و اندازه گیری آن انجام می‌گیرد.

در ایران و نظام برنامه ریزی و مدیریت شهری آن به موضوع کیفیت زندگی شهری توجه بسیار اندکی شده است و برخلاف بسیاری از کشورهای دیگر حتی مرجع و سازمان مشخصی برای ارایه و پایش مسایل، محورها، شاخصها و اندازه‌گیری سطوح رضایت و کیفیت زندگی شهروندان (بخصوص در شهرها به عنوان کانون اصلی زیست و زندگی انسانی) و مسایل و مشکلات در ارتباط با آن وجود نداشته و ندارد.

کلانشهر تهران با جمعیتی در حدود ۸ میلیون نفر که در طول روز جمعیت آن بالغ بر ۱۱ میلیون نفر می‌شود، حدود ۱۱ درصد از کل جمعیت کشور را در خود جای داده است (پرتال شهرداری تهران، www.tehran.ir). طی دوره (۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵) رشد بهای اجاره مسکن سالانه ۳۰ درصد افزایش یافته و قیمت یک واحد مسکونی به طور میانگین ۴ تا ۵ برابر شده است. ظرفیت سکونت در شهر تهران با توجه به افزایش ساخت و سازهای طبقاتی طی ده سال گذشته ۴۰ درصد افزایش یافته است. قشربندی اجتماعی جمعیت تهران و مناطق پیرامون آن به خوبی رانش گروه‌های کم درآمد به حاشیه و تمرکز فقر در پیرامون تهران را نشان می‌دهد. با این فاصله طبقاتی و جدایی اجتماعی، تهران و پیرامون آن نمی‌تواند محیطی متعارف و با منزلت برای اسکان طبقه متوسط تلقی شود و هجوم اقشار متوسط جمعیت برای اسکان در تهران تداوم خواهد داشت. (خاتم، ۱۳۸۵) شهر تهران به تنهایی یک چهارم تولید ناخالص ملی و بودجه جاری دولت را به خود اختصاص داده است و با بیشترین سطح باسواد در کشور، ۲۴ درصد از جمعیت با تحصیلات عالی کشور را دارا می‌باشد، در حدود ۳۸ درصد امکانات فرهنگی و آموزش و ۲۶ درصد امکانات درمانی کشور، ۳۰ درصد ارزش افزوده بخش صنعت کشور و حدود ۳۲ درصد از ارزش افزوده بخش خدمات کشور در این کلانشهر تولید می‌شود، که چنین آماری آنرا به بزرگترین و مهمترین شهر ایران و یکی از کلانشهرهای بزرگ دنیا تبدیل کرده است.

متأسفانه به علت فقدان اطلاعات لازم در زمینه کیفیت زندگی، برنامه‌ریزی صحیحی جهت افزایش سطوح کیفی زندگی شهروندی چه در سطح حکومت مرکزی و ملی و چه در سطح حکومت‌های محلی (که بارزترین و شاخصترین نمونه آن در نظام سیاسی ایران شهرداری

ها و شوراهای شهر هستند) انجام نشده است. از طرفی برای محاسبه کیفیت زندگی و مدلسازی اولویتها و انتظارات و نیازهای واقعی شهروندان، تدوین معیارها و شاخصهای کیفیت زندگی شهری اساسیترین شرط لازم خواهد بود. در واقع برای شناخت کامل و تعریف و اندازه گیری دقیق کیفیت زندگی شهری، تشخیص و تدوین شاخصهایی مناسب و بومی، گام اولیه است.

توجه به ابعاد مختلف اشاره شده فوق و شرایط خاص نظام شهری در کشور و شرایط کاملا منحصرفرد تهران در سلسله مراتب شهری ایران، لزوم استفاده از مطالعات، تجارب و بررسی های جهانی کیفیت زندگی شهری و شناسایی شاخصهای جهانی جهت ایجاد یک ابزار مناسب پایش و اندازه گیری شرایط کیفی و کمی زندگی شهری و شهروندی با استفاده از معیارها و شاخصهای علمی و بومی شده را امری کاملا ضروری نشان می دهد.

پیشینه تحقیق

محققینی از رشته های متفاوت علمی، مفهوم کیفیت زندگی را از دهه ۱۹۳۰ تاکنون مطالعه نموده اند (Ulengin & et al., 2001, 361) اما تحقیقات و تلاشهای اولیه در زمینه کیفیت زندگی شهری و شاخص های آن، از دانش پژوهان جهانی غربی (کمپبل، کاورز و رودگزر در سال ۱۹۷۶، گرین، وروف و فلدر در سال ۱۹۶۰ و ...) که در رشته های مختلفی از قبیل جامعه شناسی و روان شناسی مشغول فعالیت بوده اند آغاز شده است، (Tuan Seik, 2000, 31) که سعی در یافتن شاخصها و محورهایی در ارتباط با میزان سلامت و بهره مندی های اجتماعی و روانی افراد ساکن در شهرها داشته اند. از جمله متفکران غربی که در زمینه مقایسه و ارزیابی کیفیت زندگی بر اساس نواحی مختلف جغرافیایی از قبیل شهرها، ایالات، استانها و ملتها و از طریق بکارگیری شاخصهای مربوطه فعالیت کردند میتوان به لویی؛ ۱۹۷۶، بویر و ساواگی؛ ۱۹۸۱، بلومکویست و دیگران؛ ۱۹۸۸ استور و لون؛ ۱۹۹۲ و سوفیان؛ ۱۹۹۳ اشاره کرد. لیو شاخصهای پنجگانه، بویر و ساواگی شاخصهای ۶گانه، بلومکویست شاخصهای پنجگانه و استور و لوون شاخصهای ۱۵ گانه را ارایه داده اند. (Ulengin & et al., 2001, 361)

علاوه بر این محققین، نهادها و موسسات بین المللی مختلفی همانند برنامه توسعه سازمان ملل (UNDP) در سال ۱۹۹۴، سازمان ملل (UN) و انجمن توسعه ماوراء بحار^۳ در ۱۹۹۶ اضمن ارایه شاخصها و ابزارهای کیفیت زندگی^۴ ابزار اندازه گیری کیفیت زندگی خود را توسعه داده و بهبود بخشیده اند. (Ibid, 362) برای نمونه شاخص مرکب HDI سازمان ملل که به عنوان شاخص توسعه انسانی شناخته می شود از ترکیب سه شاخص امید به زندگی در لحظه تولد^۴ (شاخص سلامت و بهداشت)، سواد خواندن و نوشتن بزرگسالان بالای ۱۵ سال^۵ (شاخص آموزشی و اجتماعی) و سرانه تولید ناخالص داخلی^۶ (شاخص اقتصادی) بدست می آید. (Schyns & Boelhouwer, 2000, 5) در کشور هلند از شاخص شرایط زندگی (LCI)^۷ که توسط اداره

برنامه‌ریزی فرهنگی و اجتماعی (SCP)^۸ برای اندازه‌گیری کیفیت زندگی در شهرهای بزرگ و بخصوص آمستردام استفاده می‌گردد. (Ibid, 2&5)

در نیوزلند نیز طبق تحقیقات مستمر و کاملی که سال ۱۹۹۱ تاکنون انجام گردیده است، ۱۱ شاخص عمده برای کیفیت زندگی مطرح گردیده‌اند که هر کدام نیز به مقیاس‌هایی تقسیم شده‌اند. (امینی، ۱۳۸۵، ۷)

از طرف دیگر تحقیقات مستند در مورد کیفیت زندگی شهری در آسیا کمتر انجام شده است. از جمله تحقیقات مستند در آسیا می‌توان به تحقیقات افرادی همچون کیم و شین در کره جنوبی، دی در تایلند، لی و شن در هنگ کنگ، وانگ و کای در تایوان، تحقیقات کیفیت زندگی در استانبول ترکیه و چین و فو در سنگاپور اشاره کرد. (Tuan Seic, 2000, 32)

دکتر فو در سنگاپور با استفاده از نمونه‌گیری‌هایی با حجم ۱۹۰۳ و ۲۱۸۷ در سالهای ۱۹۹۷ و ۱۹۹۸ از شاخصهای ۱۴گانه و ۱۸گانه برگرفته از تحقیقات محققین قبلی، اقدام به ارزیابی شاخصهای ذهنی^۹ کیفیت زندگی شهری نمود که مقاله‌نهایی سال ۱۹۹۷ نیز در اولین کنفرانس بین‌المللی کیفیت زندگی در شهرها^{۱۰} ارائه گردید و سپس با اقدام به ارزیابی شاخصهای عینی^{۱۱} کیفیت زندگی شهری، کار خود را تکمیل نموده و آنرا ادامه داده است.

در ترکیه نیز، بخصوص در شهرهای استانبول و آنکارا ارزیابی و پیمایشهای متعددی در زمینه کیفیت زندگی شهری انجام گردیده است که یکی از مهمترین و علمی‌ترین آنها، با استفاده از یک طبقه‌بندی ۴گانه کلی شاخصهای مربوط (کیفیت محیط فیزیکی، کیفیت محیط اجتماعی، کیفیت محیط اقتصادی و کیفیت حمل و نقل و ارتباطات) و تقسیم‌بندی شاخصهای کلی به شاخصهای جزئی و در مجموع ۱۷ شاخص، کیفیت زندگی شهری در استانبول را برآورد نموده است.

در تحقیقات و پیمایشهای مربوط به کیفیت زندگی شهری، ایران حتی نسبت به کشورهای آسیایی نیز عقب‌تر است. برای ارائه نمونه‌ای از اندک مطالعات مرتبط با موضوع کیفیت زندگی شهری در ایران میتوان به تحقیقی در سال ۱۳۸۵، در مورد شهر گنبد کاووس و با عنوان "سنجش وضعیت شاخصهای کیفیت زندگی در شهر از نگاه شهروندان" اشاره کرد که طی آن ۲۵ شاخص مختلف کیفیت زندگی شهری که در سه گروه دسته‌بندی شده بودند بررسی شد. نتایج بدست آمده از این تحقیق ضمن رتبه‌بندی هفت ناحیه مشخص شده شهر گنبد کاووس از لحاظ ضریب نهایی توسعه (D.I) این بود که از نظر شهروندان گنبدی وضعیت دسترسی به امکانات و خدمات شهری در مناطق مختلف این شهر مناسب است اما مشکلات شهری در اکثر مناطق در سطح قابل توجه و بالایی قرار دارد. نتیجه مهم دیگر وجود تفاوت شدید در ضریب نهایی توسعه نواحی هفتگانه مورد بررسی بود. (جاجرمی و کلتی، ۱۳۸۵، ۵-۱۴)

نمونه دیگر، پایان‌نامه‌ای در ارتباط برنامه‌ریزی کیفیت زندگی شهری در مراکز شهری در مقطع کارشناسی ارشد شهرسازی دانشگاه تربیت مدرس می‌باشد که مورد مطالعه آن شهر خرم‌آباد بوده است. نتایج این پایان‌نامه به صورت مقاله‌ای در شماره ۱۲ و بهار ۱۳۸۴ فصلنامه تحلیلی- پژوهشی جستارهای اجتماعی توسط افشین کوبی، محمدرضا پورجعفر و علی اکبر تقوایی چاپ شد. در این پیمایش تحقیقات اندازه‌گیری کیفیت زندگی شهری بر پایه‌ی چهار شاخص اساسی (اجتماعی و زیبایی شناختی، اقتصادی، کالبدی و ارتباطی و حمل و نقل) زندگی شهری صورت گرفته‌است که هر کدام حاوی متغیرهایی به‌منظور اندازه‌گیری و سنجش دقیق و کامل درجات کیفیت زندگی شهری است. (پورجعفر و دیگران، ۱۳۸۴، ۶-۱۳)

فصلنامه مدیریت شهری نیز در زمستان ۱۳۸۰، مقاله‌ای (ترجمه و اقتباس) را از حسین آسایش منتشر کرد که به سنجش کیفیت زندگی در یکصد شهر بزرگ جهان، طی تحقیقی مفصل از طرف کمیته بحران جمعیت می‌پرداخت. شهر تهران در طبقه‌بندی نهایی این گزارش از ۴ دسته شهرهای عالی، خوب، متوسط و پایین، در میان شهرهای پایین (شهرهایی که از ۱۰۰ امتیاز کمتر از ۴۵ امتیاز داشتند) قرار گرفته و رتبه ۸۲ را داشت. (آسایش، ۱۳۸۰، ۹۴-۱۰۴)

در مقاله‌ای دیگر تحت عنوان "شاخصهای کیفیت زندگی شهروندی و نقش و وظایف دولت"، که در هفتمین کنفرانس بین‌المللی مدیران کیفیت در ایران ارائه شد، مهدی امینی با روندی تطبیقی شاخصهایی ۱۱ گانه و کلی را برای اندازه‌گیری کیفیت زندگی شهری در ایران (بدون اندازه‌گیری آنها) ارائه داد. (امینی، ۱۳۸۵، ۸-۱۲)

در حال حاضر نیز مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهرداری تهران ضمن اعلام یک فراخوان در ابتدای سال ۱۳۸۷، اقدام به تشکیل کارگروهی علمی و تحقیقاتی در زمینه تدوین و اندازه‌گیری شاخصهای کیفیت زندگی شهر تهران نموده است. در طرح جامع شهر تهران نیز یک جلد به بررسی و تدقیق کیفیت زندگی شهری تهران اختصاص یافته است.

مبانی نظری

مفهوم کیفیت در مقابل مفهوم کمیت قرار می‌گیرد. کمیت را یک مفهوم فیزیکی و قابل برآورد دانسته و کیفیت را مفهومی انتزاعی می‌دانند. به‌طوری کلی کیفیت و کمیت دو روی یک سکه‌اند که از یک طرف با هم در تضاد هستند و از طرف دیگر نمی‌توان یکی را بدون دیگری تصور کرد. (پورجعفر و دیگران، ۱۳۸۴، ۷) اندازه، میزان و جنسیت پدیده و یا سامانه و ... که قابل اندازه‌گیری است و با اعداد بیان می‌شود را کمیت گویند. به عبارت دیگر کمیت هر پدیده، تظاهر بیرونی و خنثای آن می‌باشد. اما کیفیت چگونگی یک پدیده است که تأثیر عاطفی و

عقلانی خاصی بر انسان می‌گذارد و خاصیت‌ها و ویژگی‌های اصلی یک چیز را بیان می‌کند.
(همان، ۶)

در فلسفه و نظریه شناخت، منظور از کیفیت چگونگی یک چیز است. در زمینه های اقتصادی معادل مرغوبیت و مجموعه ای از ویژگیهای یک کالا و عرضه کننده آن که باعث فروش کالا میشود را گویند و در زمینه های اجتماعی و فردی معادل با شایستگی، صلاحیت و لیاقت می باشد. به اصطلاح کیفیت و کمیت در فارسی "چند و چون" نیز گفته میشود. (امینی، ۱۳۸۵، ۴)

ایده و مفهوم کیفیت زندگی یک ایده چند وجهی است که با یک پهنه وسیع از شاخصها در زیر یک سایه قرار دارد. در عین حال موضوعی میان رشته‌ای (Multidisciplinary) و بنابراین مفهومی چند بعدی است. (Wish, 1986)

اصولاً کیفیت زندگی واژه‌ای پیچیده و کیفی در رابطه با شرایط و وضعیت جمعیت، در یک مقیاس جغرافیایی خاص (شهر، منطقه، محله، بخش و ...) است. (کوکبی، ۱۳۸۳، ۲۳)

کیفیت زندگی از دیدگاه‌های متفاوتی تعریف شده است و اگرچه اجماع بسیار کمی درباره تعریف کیفیت زندگی وجود دارد اما بعضی از مهمترین این تعاریف به شرح زیر هستند:

- یک تعریف ساده آن عبارتست از رضایت کلی فردی از زندگی. (Tuan Seic, 2000, 33)

- کیفیت زندگی یک مفهوم پهناور است که دربردارنده برداشتهایی از یک زندگی خوب و دارای رضایتمندی و شادی است. اغلب مفهوم زندگی رضایتمند و زندگی شاد در مفهوم رفاه یا خوشی^{۱۲} که دربردارنده رضایت از زندگی و احساسات مثبت و منفی است، ترکیب می‌شوند.
(Mc Crea & et al. 2004, 3)

- از دیدگاهی دیگر کیفیت زندگی به عنوان سطح زندگی تعبیر شده است. (رحیم‌آبادی و دیگران، ۱۳۸۳، ۶۸)

- مفهوم کیفیت زندگی یک متغیر مرکب می‌باشد که از چندین متغیر متأثر می‌گردد. تغییر در سطح درآمد مردم، شرایط زندگی، وضع سلامت، محیط، فشار روحی روانی، فراغت، شادمانی خانوادگی، روابط اجتماعی و چندین متغیر دیگر نظیر آن، که به شکل مرکب کیفیت زندگی و تغییرات آن را تعیین می‌کنند (Rahman & et al. 2003, 1).

- مقوله کیفیت زندگی به شکل وسیعی با مفهوم رفاه^{۱۳} ارتباط پیدا می‌کند... رفاه مفهومی است که توصیف‌کننده بهزیستی، تأمین زندگی و فقرزدایی است و لذا در ارتباط تنگاتنگی با مفاهیمی همچون عدالت اجتماعی قرار می‌گیرد. (باری، ۱۳۸۰، ۶).

- واژه کیفیت زندگی بیشتر با محیط طبیعی و شرایط خارجی زندگی افراد از قبیل آلودگی، کیفیت مسکن، جنبه‌های زیبایی‌شناسانه، تراکم ترافیک، شیوع جرم و مانند این‌ها مرتبط است. این متغیرها تأثیر قابل ملاحظه‌ای بر سطح ارضای افراد از زندگیشان دارند.
(Norman C. Dalkey & others, 1972, pp. 9-11)

- کیفیت زندگی، واژه‌ای پیچیده در ارتباط با شرایط و وضعیت جمعیت، در یک ناحیه است. دربرگیرنده ابعاد روانی است که شاخصهایی همچون رضایت، شادمانی و امنیت را در برمیگیرد (شاخصهای ذهنی). در برخی موارد، رضایتهای اجتماعی نیز نامیده میشود. همچنین دربرگیرنده ابعادی محیطی که دربرگیرنده سنجه‌هایی همچون مسکن، دسترسی به خدمات و امنیت محیطی است (شاخصهای عینی). دربرگیرنده جنبه‌های دیگری چون توجه به فرصتهای اجتماعی، امیدهای اشتغال، ثروت و اوقات فراغت است. برخی آنرا مترادف با رفاه (well-being) می‌دانند. (سیف الدینی، ۱۳۸۱، ۳۷۵)

با توجه به تعاریف بالا کاملا مشخص است که مفهوم کیفیت زندگی و البته پس از آن کیفیت زندگی شهری (که در ادامه بدان نیز می‌پردازیم) بسیار تفسیرپذیر و ابهام‌آور است و بنا به حوزه کاربرد و نوع مطالعه بسیار فرق می‌کند. البته به‌گونه‌ای که از تعاریف بالا نیز بر می‌آید کیفیت زندگی یک مفهوم عینی و ذهنی به صورت توأم است. (کوکبی، ۱۳۸۳، ۲۵)

با جمع‌بندی این مطالب و تعاریف و شناختی که از کیفیت زندگی به عنوان مفهوم مادر و پایه سایر مفاهیم منتج از آن بدست می‌آید میتوان به شناخت و بررسی مفهوم جزئی‌تر و البته جدید و مهم کیفیت زندگی شهری پرداخت. هرچند که کیفیت زندگی شهری مفهومی جدا از کیفیت زندگی نیست و در واقع تعریف و مصداقی از کیفیت زندگی در حوزه شهر و مسایل مربوط به آن است و قطعا محدودتر، اما گستردگی مسایل و مشکلات شهری و پیوند خوردن شهر با تقریبا تمامی مسایل و علوم روزمره و زندگی انسانی و غالب شدن شکل زندگی شهری در بین جوامع انسانی، کیفیت زندگی شهری را به اهمیت و جایگاه بالایی رسانده است.

در واقع رضایت از زندگی در سطوح جغرافیایی متفاوتی مثل واحد همسایگی، اجتماع^{۱۴} و ناحیه و منطقه اتفاق می‌افتد و البته نشان داده شده است که این سطوح جغرافیایی بر میزان رضایت کلی از زندگی تاثیرگذار است. (Mc Crea & et al. 2004,2) به همین ترتیب است که مفهوم کیفیت زندگی شهری از کیفیت زندگی اخذ شده و خود مفهومی نسبتا مستقل می‌یابد.

در سطح شهری، یافتن امتیازات و شاخصهای کیفیت زندگی شهری می‌تواند برنامه‌ریزان را در محک زنی و ارزیابی مقایسه‌ای کیفیت زندگی^{۱۵} سایر شهرها با استفاده از مطالعات قبلی مشابه در یک شهر یا ناحیه مشخص یاری کند. پروژه‌های مقایسه‌ای کیفیت زندگی شهری (بر مبنای نتایج و شاخصهای یک شهر یا ناحیه مشخص) بطور رایج در بسیاری از کشورها چون استرالیا (Stokie, 1998, 490) و آمریکا (Besleme & et al. 1998, 235) انجام شده است.

به هر روی هرچند که شناخت و ارزیابی و مطلوبیت بخشیدن به کیفیت زندگی شهری ورای یک شاخه علمی خاص قرار می‌گیرد. (شکوئی، ۱۳۸۵، ۱۶) اما همانند کیفیت زندگی دارای تعاریف متفاوت و حتی چندگانه‌ای است که بعضی از مهمترین آنها به شرح زیر هستند:

- بعضی مطالعات شاخص کیفیت زندگی محله یا واحد همسایگی^{۱۶} را به عنوان یک اتصال در جایگاه شاخصهای رفاه و خوشی اجتماعی^{۱۷}، مشخصات و خصوصیات زمین^{۱۸}،

تبهکاری و پهنه قدرت اقتصادی^{۱۹} همگی در نظر گرفته شده اند، مطرح می‌کنند. (Schyns & Boelhouwer, 2000, 5)

- کیفیت زندگی شهری ممکن است احساس خوبی باشد از ترکیبی از عوامل مرتبط با حس مکان^{۲۰} یا هویت مکان از قبیل خوانایی، خاطره جمعی و حس تعلق تاریخی. (Profect & et al., 1992, 134-170)

- کیفیت زندگی شهری معمولاً هم توسط شاخصهای ذهنی و با استفاده از پیمایشهایی در جهت جمع‌آوری ادراکات ذهنی و ارزیابی‌ها و میزان رضایت شهروندان از زندگی شهری و هم توسط شاخصهای عینی و با استفاده از داده‌های ثانویه و وزن‌دهی مربوط به هر شاخص در محیط شهری انجام می‌پذیرد. (McCrea & et al. 2004, 1)

- کیفیت زندگی شهری علاوه بر وضعیت فرد از نظر پایگاه اجتماعی، اقتصادی، سلامت و غیره به معنا و احساس رضایتی که فرد از زندگی‌اش دارد، بستگی دارد. (Ibid, 44)

با توجه به مطالب و تعاریف فوق و عناصر مهم و اصلی آنها، در مجموع می‌توان کیفیت زندگی شهری را به شکل زیر و بصورت عملیاتی تعریف نمود:

"کیفیت زندگی شهری، واژه‌ای دربردارنده دو دسته از شاخص‌های ذهنی (کیفی) و عینی (کمی) است که با توجه به ابعاد اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و زیست‌محیطی به دنبال برنامه‌ریزی تامین نیازهای مادی و معنوی زندگی شهروندان و رضایتمندی حداکثری آنان از زندگی می‌باشد.

روش تحقیق

این تحقیق از نوع تحقیق پیمایشی و توصیفی است ابتدا مطالعات کتابخانه‌ای و بررسی و مطالعه تحقیقات و پژوهشهای مشابه ملی و بین‌المللی انجام شده است و سپس با استفاده از نظرات مدیران شهری و کارشناسان مدیریت شهری، توصیف شرایط مزبور و استخراج شاخصهای کیفیت زندگی مطابق با شرایط بومی ایران و تهران انجام گرفته است.

بررسی و جمع‌آوری اطلاعات، مفاهیم و شاخصهای کیفیت زندگی شهری از طریق مطالعات کتابخانه‌ای و اسنادی داخلی و خارجی انجام گردید. این مطالعه در نیمه اول سال ۱۳۸۷ انجام گرفت و طی آن داده‌های مربوط به میزان اهمیت شاخصهای کیفیت زندگی شهری از نمونه‌ای قضاوتی و محدود، یعنی ۶۵ نفر از کارشناسان و مدیران شهری شهر تهران، با استفاده از پرسشنامه و مصاحبه رودررو جمع‌آوری گردیده و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

در پرسشنامه‌ها از طیف لیکرت استفاده شده و با استفاده از نرم افزارهایی چون Excel و SPSS و استفاده از تکنیکهای آماری، داده‌های جمع‌آوری شده مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته اند.

بررسی شاخصهای کیفیت زندگی شهری

طی بررسی مطالعات و تحقیقات انجام شده در ارتباط با کیفیت زندگی و شاخصهای آن ۱۱۳ شاخص عمده کیفیت زندگی، در ۱۶ دسته یا طبقه تقسیم شدند. این ۱۱۳ شاخص و ۱۶ دسته اصلی آنها در جدول ۱ نشان داده شده اند.

این شاخصها به ۶۰ نفر از مدیران، کارشناسان و متخصصان علمی و عملی مدیریت شهری قرار ارایه شد و از آنها پرسیده شد که "میزان اهمیت هر کدام از شاخصهای اشاره شده را در جهت سنجش و پایش کیفیت زندگی شهری توسط مدیریت شهری چه مقدار است؟" با توجه به اینکه بومی سازی شاخصهای کیفیت زندگی شهری جهت ارایه شاخصهایی مناسب اندازه گیری کیفیت زندگی هدف اصلی این تحقیق بوده است با پیشنهاد کارشناسان تصمیم گرفته شد تا هر کدام از شاخصهایی (فرعی) که میانگین میزان اهمیت آنها کمتر از ۳.۵ (بین متوسط و زیاد) بود از بین شاخصها حذف شود و دسته ها و شاخصهای باقیمانده به عنوان شاخصهای اولیه اندازه گیری کیفیت زندگی شهری ایران و کلانشهر تهران مورد استفاده قرار گیرد. (خیلی کم=۱، کم=۲، متوسط=۳، زیاد=۴ و خیلی زیاد=۵)

در جدول ۱ ستون اول طبقه شاخصها (شاخصهای اصلی)، ستون دوم شاخصها (شاخصهای فرعی) و ستون سوم میانگین میزان اهمیت این شاخصها هستند. همان طور که از جدول نیز مشخص است، ۲۱ شاخص خرید کالاهای مصرفی، دستمزد زنان، هزینه تجهیزات و لوازم خانه، مشارکت سیاسی، حق رای دادن، نوع مالکیت، تعداد اتاقها، مساحت اتاقها، تراکم فرد در اتاق، سال ساخت (عمر ساختمان)، سرانه زیربنا، مالکیت اتومبیل، سفرهای برونشهری، برنامه‌های موسیقی، وضعیت موزه، تعداد روزنامه، تعداد مجلات، زمانهای ورزش در طول هفته، تعداد مساجد، پراکندگی و دسترسی به مساجد (یا اماکن مذهبی اقلیتها) و تعداد سایر اماکن مذهبی، به علت دارا بودن میانگین اهمیت زیر ۳.۵ حذف میگردند. (این شاخصها با رنگ خاکستری از بقیه شاخصها متمایز شده اند) که در مجموع ۹۲ شاخص فرعی باقی میمانند.

دو طبقه شاخصهای اصلی مذهبی و ارتباطات و رسانه نیز حذف گردیدند. شاخص مسکن نیز هرچند که دارای میانگینی کمتر از ۳.۵ میباشد اما به دلیل اهمیت واضح آن در مباحث کیفیت زندگی شهری حذف نگردید (*). احتمالاً شاخصهای فرعی این شاخص اصلی مناسب انتخاب نشده اند. شاخصهای باقیمانده در مذهب به شاخصهای اجتماعی و شاخصهای باقیمانده در ارتباطات و رسانه به شاخصهای هنر و فرهنگ اضافه گردیدند. بدین ترتیب ۹۳ شاخص در ۱۴ دسته شاخصهای اقتصادی، سیاسی، زیست محیطی، اجتماعی، سلامت و بهداشت، آموزش، مسکن، حمل و نقل، هنر و فرهنگ، تفریح و اوقات فراغت، امنیت، فعالیتهای ورزشی، فردی و خدمات و زیرساختهای شهری برای بررسی میزان رضایت شهروندان تهرانی طبقه بندی نهایی گردیدند.

جدول ۱- میزان اهمیت شاخصهای استخراج شده

میانگین میزان اهمیت (شاخص اصلی)	میانگین میزان اهمیت (شاخص فرعی)	شاخصها	طبقه شاخصها
۳.۷۹	۳.۷۶	هزینه مواد خوراکی و غذایی	اقتصادی
	۳.۸۲	متوسط قدرت خرید	
	۴.۲۴	درآمد ماهانه	
	۴.۰۴	توزیع درآمد	
	۴.۱۸	هزینه زندگی	
	۳.۹۵	فرصت های شغل	
	۳.۸۶	هزینه های بهداشتی و سلامت	
	۳.۴۵	خرید کالاهای مصرفی	
	۳.۲۰	دستمزد زنان	
	۲.۹۳	هزینه تجهیزات و لوازم خانه	
	۳.۵۵	سرویس های بانکی	
	۴.۳۴	نرخ رشد تورم	
	۳.۹۱	تعادل بین جمعیت و منابع	
۳.۸۲	سرمایه گذاری دولتی و بین المللی		
۳.۸۴	۴.۰۴	بهنه (گسترده) قدرت اقتصادی	سیاسی
	۳.۷۵	توزیع شایسته و مناسب زمین	
	۳.۷۸	دسترسی آزاد به اطلاعات	
	۳.۴۸	مشارکت سیاسی	
	۴.۱۴	مقررات صحیح و سالم	
۳.۸۷	۳.۹۸	بهداشت محیط	زیست محیطی
	۳.۶۲	تاسیس و تخلیه شبکه فاضلاب	
	۴.۰۸	دفن زباله و پسماندها	
	۳.۹۵	ذخیره و بازیافت زباله و پسماند	
	۴.۰۴	فضای زندگی	
	۳.۸۸	تمیزی هوا	
	۴.۰۱	فضای سبز شهری و گسترش آن	
	۳.۷۵	تعداد و تراکم مناسب بوستانها (پارک)	
	۳.۶۵	فضای پیاده و پیاده روی	
۳.۷۲	فضای قابل سکونت		
۳.۸۲	۳.۹۵	وضعیت جرم و جنایت	اجتماعی
	۴.۳۰	مشارکت اجتماعی	
	۳.۶۲	مشارکت در سازمانهای غیرحکومتی (NGO)	
	۳.۸۵	زندگی خانوادگی	
	۳.۴۶	حق رای دادن	
	۳.۶۸	نسبت شهروندان تحت پوشش بیمه	
	۳.۵۵	بیمه بیکاری	
	۴.۱۱	نرخ مهاجرت به شهر	

۳.۹۸	۴.۰۸	بهداشت و سلامت عمومی	سلامتی و بهداشت
	۳.۷۸	مرگ و میر کودکان	
	۳.۹۵	گسترده‌گی خدمات بهداشتی	
	۳.۷۸	وضعیت بیماری‌های خطرناک و عفونی	
	۴.۰۱	تعداد بیمارستان و مراکز درمانی به نسبت جمعیت	
	۴.۳۰	مید به زندگی	
۳.۸۰	۳.۵۵	سرانه معلم	آموزشی
	۳.۹۸	وضعیت و سیستم آموزش و پرورش (دبستان، راهنمایی و دبیرستان)	
	۴.۰۱	وضعیت و سیستم آموزش عالی	
	۳.۸۲	ترخ بیسوادی (میزان باسوادان)	
	۳.۷۸	گسترده‌گی خدمات آموزشی	
	۳.۶۵	قیمت خدمات آموزشی	
	۳.۷۸	تسهیلات آموزشی	
	۳.۸۲	میزان تحصیلات	
۳.۴۵ (*)	۳.۸۵	استانداردهای مسکن	مسکن
	۳.۳۹	نوع مالکیت (مالکیت فردی، رهن و اجاره، اجاره به شرط تملیک)	
	۳.۵۰	نوع ساختمان	
	۳.۰۷	تعداد اتاق‌ها	
	۳.۰۷	مساحت اتاق‌ها	
	۳.۲۶	تراکم فرد در اتاق	
	۳.۲۰	سال ساخت (عمر ساختمان)	
	۳.۵۹	وضعیت چیدمان ساختمانها	
	۳.۲۳	سرانه زیر بنا	
۳.۷۲	۴.۱۴	جریان ترافیک	حمل و نقل
	۲.۸۷	مالکیت اتومبیل	
	۳.۶۱	وجود بلیط اتوبوس، راه آهن و هواپیما	
	۴.۰۸	حمل و نقل عمومی	
	۳.۷۲	زمان انتظار در ایستگاه اتوبوس	
	۳.۸۸	زمان سفر بین محل کار و سکونت	
	۴.۰۴	سفرهای درونشهری	
	۳.۴۲	سفرهای برونشهری	
	۳.۶۵	تعداد تصادفات	
	۳.۷۵	تعداد مرگ و جرح ناشی از تصادفات	
۳.۵۵	۳.۸۵	تعداد و سرانه مراکز فرهنگی	هنر و ورزش
	۳.۴۲	برنامه‌های موسیقی	
	۳.۵۱	وضعیت تئاتر و سینما	
	۳.۳۶	وضعیت موزه	
	۳.۵۹	تعداد و سرانه مراکز هنری	
۳.۷۵	۳.۸۵	تعداد سرگرمی و فعالیتهای تفریحی در دسترس	تفریح و اوقات فراغت
	۳.۷۵	عضویت در مراکز تفریحی	
	۳.۶۲	تعداد سفر در تعطیلات سال	
	۳.۷۸	فضای تفریحی شهری	

۴۰۰۲	۴۰۱۴	امنیت عمومی
	۳۰۹۱	نسبت تعداد جرایم به اشخاص
	۴۰۱۱	وضعیت پاسخگویی و حضور بهنگام آتش‌نشانی
	۴۰۰۸	وضعیت پاسخگویی و حضور بهنگام اورژانس و آمبولانس
	۴۰۱۴	وضعیت پاسخگویی و حضور بهنگام پلیس
	۳۰۸۲	موارد اعمال خشونت به ساکنان
	۳۰۹۵	همسایگی امن
۳۰۳۹	۴۰۰۴	امنیت در برابر سوانح
	۳۰۵۵	تعداد و تنوع رسانه‌ها
	۳۰۲۶	تعداد روزنامه
۳۰۵۹	۳۰۲۶	تعداد مجلات
	۳۰۵۹	تعداد ورزشهای فعال
	۳۰۳۹	زمانهای ورزش در طول هفته
	۳۰۷۲	ورزش همگانی
۳۰۷۷	۳۰۶۵	ورزشهای در دسترس عموم
	۳۰۷۲	زندگی کاری
	۳۰۸۲	زندگی اجتماعی
	۳۰۹۱	شادمانی خانوادگی
	۳۰۹۸	سلامت فردی
	۳۰۹۱	فراهم‌نمایی فرصتهای بهتر برای زنان، اقلیتها و ناتوانان
	۳۰۶۸	احساس بهره‌وری و مفید احساس کردن خود
۳۰۳۳	۳۰۵۵	زندگی تحصیلی
	۳۰۶۲	زندگی معنوی
	۳۰۲۳	تعداد مساجد
	۳۰۳۳	پراکندگی و دسترسی به مساجد (یا اماکن مذهبی اقلیتها)
	۲۰۸۷	تعداد سایر اماکن مذهبی (به غیر از مساجد)
۴۰۰۰	۳۰۵۹	برنامه‌های مذهبی در شهر
	۴۰۱۷	تاسیسات آب آشامیدنی
	۴۰۰۱	تاسیسات برق
	۴۰۰۸	تاسیسات گاز
	۴۰۰۸	تاسیسات مخابراتی (تلفن، همراه، اینترنت و ...)
	۳۰۹۱	دلدگیری محله
	۳۰۹۵	جوی آب و فاضلاب
۳۰۷۸	سروصدای کارگاهی	

با مشاهده جدول ۱ مشخص است که در شاخصهای اقتصادی بالاترین میزان اهمیت را نرخ رشد تورم و درآمد ماهیانه و کمترین میزان اهمیت را هزینه تجهیزات و لوازم خانه دارا هستند. در شاخصهای سیاسی بالاترین میزان اهمیت را پهنه قدرت اقتصادی و کمترین میزان اهمیت را مشارکت سیاسی دارا هستند. در شاخصهای زیست محیطی بالاترین میزان اهمیت را دفن زباله و پسماندها و فضای زندگی و کمترین میزان اهمیت را فضای پیاده و پیاده روی و

فضای قابل سکونت دارا هستند. در شاخصهای اجتماعی بالاترین میزان اهمیت را مشارکت اجتماعی و کمترین میزان اهمیت را حق رای دادن دارا هستند. در شاخصهای سلامتی و بهداشت بالاترین میزان اهمیت را امید به زندگی و کمترین میزان اهمیت را هزینه مرگ و میر کودکان و وضعیت بیماری های خطرناک و عفونی دارا هستند. در شاخصهای آموزش بالاترین میزان اهمیت را وضعیت سیستم آموزش عالی و کمترین میزان اهمیت را سرانه معلم دارا هستند. در شاخصهای مسکن بالاترین میزان اهمیت را استانداردهای مسکن و کمترین میزان اهمیت را تعداد اتاق ها و مساحت اتاق ها دارا هستند. در شاخصهای حمل و نقل بالاترین میزان اهمیت را حمل و نقل عمومی و کمترین میزان اهمیت را مالکیت اتومبیل دارا هستند. در شاخصهای هنر و فرهنگ بالاترین میزان اهمیت را تعداد و سرانه مراکز فرهنگی و کمترین میزان اهمیت را وضعیت موزه دارا هستند. در شاخصهای تفریحات و اوقات فراغت بالاترین میزان اهمیت را تعداد سرگرمی و فعالیتهای تفریحی در دسترس و کمترین میزان اهمیت را تعداد سفر در طی تعطیلات سال دارا هستند. در شاخصهای امنیت بالاترین میزان اهمیت را امنیت عمومی و وضعیت پاسنگویی و حضور بهنگام پلیس و کمترین میزان اهمیت را موارد

جدول ۲- آزمون رتبه بندی فریدمن شاخصهای اصلی

میانگین رتبه	شاخص
4.34	مسکن
5.3	فرهنگ و هنر
6.33	فعالیت های ورزشی
6.66	حمل و نقل
6.69	تفریح و اوقات فراغت
7.3	فردی
7.93	اقتصادی
8.12	آموزشی
8.21	اجتماعی
8.3	سیاسی
8.34	زیست محیطی
8.77	سلامتی و بهداشت
9.2	امنیت
9.51	خدمات و زیر ساخت های شهری

اعمال خشونت به ساکنان دارا هستند. در شاخصهای فعالیتهای ورزشی بالاترین میزان اهمیت را ورزش همگانی و کمترین میزان اهمیت را زمانهای ورزش در طول هفته دارا هستند. در شاخصهای فردی بالاترین میزان اهمیت را سلامت فردی و کمترین میزان اهمیت را زندگی تحصیلی دارا هستند. در شاخصهای خدمات و زیرساختهای شهری بالاترین میزان اهمیت را تاسیسات آب آشامیدنی و کمترین میزان اهمیت را سروصدای کارگاهی دارا هستند. در مجموع کل شاخصهای مورد بررسی بالاترین میزان اهمیت را نرخ رشد تورم (۴.۳۴) و امید به زندگی و مشارکت اجتماعی (۴.۳۰) و کمترین میزان اهمیت را مالکیت اتومبیل و تعداد سایر اماکن مذهبی (۲.۸۷) و هزینه تجهیزات و لوازم خانه (۲.۹۳) دارا هستند.

با استفاده از آزمون ناپارامتری فریدمن، رتبه بندی شاخصهای اصلی (که آماره خی دو آن معنا دار شده) و ترتیب اهمیت این شاخصها در محاسبه کیفیت زندگی شهری (جهت وزن دهی برای محاسبه میزان رضایت و سطح کیفیت زندگی شهری و همچنین اولویت بندی برنامه ریزی شهری) به شرح جدول ۲ می باشد.

جمع بندی، نتیجه گیری و پیشنهادات

- کیفیت زندگی شهری محثی است که از نیمه دوم قرن بیستم اهمیت یافته و روزبروز نیز بر اهمیت آن افزوده شده است. در اکثر کشورهای توسعه یافته نهادهای ملی و محلی پایش، اندازه گیری، تدوین و بروزرسانی شاخصهای کیفیت زندگی شهری و شاخص سراسری کیفیت زندگی شهری وجود دارد که به طور مستمر و اکثرا سالانه به فعالیت میپردازند.

- در نهایت ۹۳ شاخص (از ۱۱۳ شاخص فرعی مورد بررسی) در ۱۴ دسته (شاخصهای اصلی) برای بررسی میزان رضایت شهروندان تهرانی (ایرانی) طبقه بندی گردیدند.

- در مجموع کل شاخصهای فرعی مورد بررسی بالاترین میزان اهمیت را نرخ رشد تورم (۴.۳۴) و سپس امید به زندگی و مشارکت اجتماعی (۴.۳۰) و کمترین میزان اهمیت را مالکیت اتومبیل و تعداد سایر اماکن مذهبی (۲.۸۷) و هزینه تجهیزات و لوازم خانه (۲.۹۳) دارا هستند.

- آزمون ناپارامتری رتبه بندی فریدمن معنی دار، نشان میدهد که میانگین اهمیت ۱۴ طبقه شاخصهای کیفیت زندگی شهری از لحاظ رتبه ای نیز متفاوت است. میزان اهمیت این شاخصها در کیفیت زندگی شهری از دیدگاه مدیریت شهری به ترتیب (صعودی) عبارتست از: مسکن، فرهنگ و هنر، فعالیت های ورزشی، حمل و نقل، تفریح و اوقات فراغت، فردی، اقتصادی، آموزشی، اجتماعی، سیاسی، زیست محیطی، سلامتی و بهداشت، امنیت، خدمات و زیر ساخت های شهری

- در این بررسی میزان اهمیت شاخصها از دیدگاه مدیران و کارشناسان شهری اخذ شده است اما بدست آوردن میزان اهمیت شاخصها از دیدگاه شهروندان در تحقیقات بعدی پیشنهاد میگردد. همچنین برای سنجش دقیقتر میزان اهمیت شاخصها و استخراج شاخصهای مناسب

میتوان از گروه های کانونی، مصاحبه های عمیق و حتی روش دلفی (روشهای کیفی) نیز استفاده کرد.

- برای بررسی سطح کیفیت زندگی شهری و شاخصهای آن، معمولاً هم میزان اهمیت شاخصها و هم میزان رضایت از آنها از شهروندان مورد سوال قرار میگیرد. اندازه گیری میزان رضایتمندی یا سطح کیفیت زندگی شهروندان گام بعدی و مهمی است که با این شاخصهای بومی شده قابل پیگیری است.

منابع و ماخذ

- ۱) آسایش، حسین (۱۳۸۰): سنجش کیفیت زندگی در یکصد شهر بزرگ جهان، فصلنامه جستارهای شهرسازی، ۸ (زمستان)، صص ۹۴-۱۰۵
- ۲) امینی، مهدی، شاخصهای کیفیت زندگی شهروندی و نقش و وظایف دولت، هفتمین کنفرانس بین المللی مدیران کیفیت، تیرماه ۱۳۸۵، تهران
- ۳) امینی، مهدی، شناسایی و کاربرد شاخصهای کیفیت زندگی شهری از دیدگاه مدیریت شهری؛ مطالعه موردی منطقه ۴ شهرداری تهران، پایان نامه کارشناسی ارشد مدیریت شهری، واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی، ۱۳۸۷
- ۴) باری، نورمن (۱۳۸۰): رفاه اجتماعی، ترجمه سید اکبر میرحسینی و سید مرتضی نوربخش، چاپ اول، انتشارات سمت
- ۵) پورجعفر، محمدرضا، افشین کوبی و علی اکبر تقوایی (۱۳۸۴): برنامه ریزی کیفیت زندگی در مراکز شهری، تعاریف و شاخصها، جستارهای شهرسازی، ۱۲ (بهار)، صص ۶-۱۳
- ۶) جاجرمی، کاظم و ابراهیم کلتی، (۱۳۸۵): سنجش وضعیت شاخص های کیفیت زندگی در شهر از نظر شهروندان، مطالعه موردی گنبد قابوس، مجله جغرافیا و توسعه، سال چهارم، شماره پیاپی ۸، پاییز و زمستان
- ۷) خاتم، اعظم (۱۳۸۴): سنجش ظرفیت جمع پذیری و کیفیت زندگی در تهران، مطالعات فرادست طرح جامع تهران، مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران، حوزه معاونت شهرسازی و معماری وزارت مسکن و شهرسازی
- ۸) رهنمایی، محمدتقی و پروانه شاه حسینی (۱۳۸۳): فرآیند برنامه ریزی شهری ایران، چاپ اول، انتشارات سمت
- ۹) سیف الدینی، فرانک (۱۳۸۱): فرهنگ واژگان برنامه ریزی شهری و منطقه ای، چاپ دوم، دانشگاه شیراز
- ۱۰) مهدیزاده، جواد (۱۳۸۵): برنامه ریزی راهبردی توسعه شهری؛ تجربیات اخیر جهانی و جایگاه آن در ایران، چاپ دوم، شرکت طرح و نشر پیام سیم

۱۱) هال، پیترا (۱۳۸۱): برنامه ریزی شهری و منطقه ای، ترجمه جلال تبریزی، چاپ اول،

انتشارات پردازش و برنامه ریزی شهری

- 12) Besleme, K., Erquiaga, E. & sawin, D. (1998): *Community indicator projects: Practical tools for quality of life in communities*, In proceedings of the first international conference on Quality of life in cities, vol. 2, Singapore: national University of Singapore
- 13) Foo Tuan Seik (2000): *Subjective assessment of urban quality of life in Singapore*, Habitat International, 24, pp 31-49
- 14) Mc crea, Rod, Tung-Kai Shyy & Robert Stimson (2004): *Modelling Urban Quality of Life in South East Queensland by linking subjective and objective indicators*, 28th Australian and New Zealand regional Science Association International annual Conference, Wollongong, NSW, 28th September to 1 October
- 15) Norman C. Dalkey With: Daniel L. Rourke, Ralph Lewis, david Snyder, 1972. pp 9-11
- 16) Profect, Michuel and Power, Gorden: (1992): *Planning for Urban Quality*, London
- 17) Rahman, Mittelhamer & Wandschaneder (2003): *Measurin the Quality of Life Across Countries: A sensitivity analysis of well-being indices*, wider international conferences on inequality, poverty and human well-being, May 30-3 2003, Helsinki, Finland
- 18) Schyns, Peggy and Jeroen Boelhouwer (2004), *Measuring Quality Of Life in Amsredam from the viewpoint of participation*, The Amsterdam bureau for Research an statistics/ Social and Cultural Planning Office
- 19) Stokie, T. (1998): *Benchmarkinh Melbourne: Indicator of livability and competitiveness*, In proceedings of the first international conference on Quality of life in cities, vol. 2, Singapore: national University of Singapore
- 20) Ulengin, Burc, Fusun Ulengin & Umit Guvenc (2001): *A multidimensional approach to urban quality of life: The case of Istanbul*, European Journal of Operation Reasrch, 130, pp 361-274
- 21) 2005 Quality of Life Progress; Marian County, Florida, Presented by Public Policy Institute of Marian County
- 22) <http://www.iranurbanstudies.com/ShowInsight.aspx?iid=240> سایت اعظم، مطالعات شهری ایران
- 23) (<http://www.jcci.org/projects/reports/AirQualityEnergyEnvironmentandtheEconomy.aspx>) سایت موسسه جکسونویل
- 24) www.tehran.ir پرتال شهرداری تهران

یادداشتها

¹- Quality of Life
^۲- Jacksonville Community Council Inc.
^۳- Overseas Development Council

-
- ^۴- Life expectancy at birth
 - ^۵- Adult literacy rate
 - ^۶- GDP per capita
 - ^۷- Living Condition Index
 - Social and Cultural Planning Office -^۸
 - ^۹- Subjective Indicators
 - ^{۱۰}- The first international conference on quality of life in cities,
 - ^{۱۱}- Objective Indicators
 - ^{۱۲}- Well being
 - ^{۱۳}- Welfare
 - ^{۱۴}- community
 - ^{۱۵}- QOL Benchmarking
 - ^{۱۶}- Neighborhood QOL
 - ^{۱۷}- Social well being
 - ^{۱۸}- Physical Characteristics
 - ^{۱۹}- Economic Vitality Area
 - ^{۲۰}- Sense of Place